

Jacek Szpak

ORCID: 0000-0003-3464-9214
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Kontakty polskich królowych z sanktuarium i klasztorem paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie

**The Contacts of Polish Queens with the
Sanctuary and the Pauline Monastery
at Jasna Góra in Częstochowa**

Abstrakt

Tematem niniejszego tekstu jest stosunek królowych Polski do sanktuarium Matki Boskiej Częstochowskiej na Jasnej Górze. Podstawą rozważań są materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze oraz literatura przedmiotu. Z archiwum jasnogórskiego pochodzą księgi, do których wpisywano dary wotywno przekazywane przez wiernych sanktuarium jasnogórskiemu. Korzystano również z odpisów dokumentów wystawionych dla zakonu paulinów, które zebrał J. Fijałek, a które pozostają w rękopisach. Skorzystano także z publikacji Urszuli Borkowskiej i Jana Związka, w których autorzy skupiali się przede wszystkim na religijności maryjnej królów Polski. Jeżeli królowe pojawiały się w ich rozważaniach, miało to charakter drugoplanowy. W pracy zastosowano metodę analityczną. Z analizy źródeł oraz literatury wynika, że większość królowych Polski miała kontakty z sanktuarium Matki Bożej na Jasnej Górze. Królowe wyrażały swoją pobożność w zróżnicowany sposób. Część królowych pielgrzymowała osobiście do sanktuarium, a część ofiarowywała dary i wota o charakterze dewocyjnym. Najczęstsze kontakty z Jasną Górą

miały Ludwika Maria, małżonka Władysława IV i Jana Kazimierza, Maria Kazimiera, żona Jana III Sobieskiego, Maria Eleonora, małżonka Michała Korybuta Wiśniowieckiego, oraz Maria Józefa, żona Augusta III Wettina. Przybywały one wielokrotnie do sanktuarium, modliły się przed obrazem Matki Boskiej i ofiarowały wota. Pozostałe królowe miały mniej liczne kontakty z Jasną Górą. Wszystkie władczynie ofiarowały szaty liturgiczne, często haftowane własnoręcznie, biżuterię oraz darowizny finansowe.

Słowa kluczowe: królowe Polski, Jasna Góra, Matka Boża, wota religijne, kult maryjny

Abstract

The subject of the article is the contacts of Polish queens with the sanctuary of Our Lady of Częstochowa at Jasna Góra Monastery. The considerations are based on the archival materials stored in the Archives at Jasna Góra and the literature on the subject. In the Jasna Góra archives, books were used, in which votive gifts donated by the faithful to the Jasna Góra sanctuary were entered. The analytical method was used in the work. Most of the Polish queens had contacts with the Jasna Góra sanctuary. Some of the queens made pilgrimages to the sanctuary in person, others offered devotional gifts and votes. The most frequent contacts with Jasna Góra were: Ludwika Maria, the spouse of Władysław IV and Jan Kazimierz, Maria Kazimiera, spouse of Jan III Sobieski, Maria Eleonora, the spouse of Michał Korybut Wiśniowiecki, and Maria Józefa, the spouse of August III Wettin. The other queens had more modest contacts with Jasna Góra. All the rulers offered liturgical vestments, jewelery and financial donations. Ludwika Maria and Maria Józefa showed the greatest attention to the Jasna Góra sanctuary. However, the piety of the rulers resulted not only from their personal faith, but also from the norms and principles adopted in a given era in expressing religiosity.

Keywords: queens of Poland, Jasna Góra, Mother of God, religious offerings, Marian devotion

Niniejszy tekst dotyczy kontaktów władczyń polskich z sanktuarium Matki Bożej na Jasnej Górze w Częstochowie. Tekst oparto przede wszystkim na analizie materiałów rękopiśmiennych przechowywanych w Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie¹ oraz

---

1 Są to spisy wotów przekazanych przez ofiarodawców, w tym polskich królowych, oraz spis dokumentów zakonu paulinów polskich przygotowywanych do druku przez ks. Jana Fijałkę, który znajduje się w rękopisie w archiwum zakonnym – Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (dalej: AJG), sygn. 197: *Summarium*

na literaturze przedmiotu. Artykuł dotyczy wyłącznie polskich królowych, choć niejednokrotnie konieczne jest odniesienie się także do ich królewskich małżonków, bowiem występowali razem w dokumentach. Szczególnie interesujące są przypadki darowizn lub aktów prawnych z własnej inicjatywy królowych. W tekście najpierw przybliżono sylwetki poszczególnych królowych, wysuwając na pierwszy plan rodzaj i przykłady kontaktów z sanktuarium jasnogórskim.

Pierwszą władczynią, która zaznaczyła się w dziejach sanktuarium jasnogórskiego, była Jadwiga Andegaweńska, król Polski i pierwsza żona Władysława II Jagiełły². Królowa Jadwiga była osobą pobożną i regularnie wypełniającą praktyki religijne³. Dzień rozpoczynała mszą św., po której następował posiłek z osobami zaproszonymi do stołu. Jadwiga przestrzegała wszystkich postów nakazanych przez Kościół. Pilnowała, aby służba zawsze otrzymywała zapłatę na czas, co było praktyczną realizacją nakazów biblijnych. Często, wraz z dwórkami, królowa spędzała czas na pracach ręcznych, a wykonywane przez nie m.in. szaty liturgiczne przeznaczane były do kościołów, przede wszystkim na Litwie. Ofiarowała również liczne ornaty własnej roboty kościołom polskim. Na dworze często czytano Biblię i pisma ojców Kościoła⁴. Jadwiga hojnie przekazywała fundusze klasztorom, np. cystersom w Koprzywnicy⁵. Pobożność królowej Jadwigi można wiązać z działalnością cystersa, Jana Szczekny. Cechą charakterystyczną tej duchowości była kontemplacja, jak również życie czynne⁶. Stąd też, poza przynależnym królowej obowiązkiem

---

fundatione vi obligationum tambonorumm, quam summarum in bonis heretin erga provisiones conventui Claromontano servientium. Conscriptum diebus augusti A. D. 1770; sygn. 760: Revisio thesauri Beatissime V. M [...] ; sygn. 833: Akta pensyj zaległej kaznodziejom jasnogórskim; sygn. 1001: Akta odnoszące się do legatu 12 000 złp. królowej Marii Kazimiery Sobieskiej [...] ; sygn. 1033: Wykaz legatów, procentów od nich należących się klasztorowi z Jasnej Góry [...] ; sygn. 2035: Pisma królowej Marii Ludwiki i jej sekretarza Jana Korna do przeora częstochowskiego [...] ; sygn. 2101: Skarbiec. Jasna Góra. Srebra; sygn. 3677: J. Fijałek, Zbiór dokumentów zakonu paulinów 1602-1778, t. 4.

- 2 Jan Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10: 1370-1405 (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981), 230-232, 237-238.
- 3 Anna Strzelecka, „Jadwiga Andegaweńska”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Kazimierz Lepszy, t. 10 (Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962-1964), 291-297; Jerzy Wyrzowski, *Królowa Jadwiga. Między epoką piastowską a jagiellońską* (Kraków: Wydawnictwo Universitas, 1997), 67.
- 4 Helena Kręt, *Życie codzienne Jadwigi i Jagiełły* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005), 124-146.
- 5 Strzelecka, „Jadwiga Andegaweńska”, 291-297.
- 6 Elżbieta Śnieżyńska-Stolot, „Nurt «devotio moderna» na dworze Jadwigi i Jagiełły”, w *Nie w blasku kamieni, ale w pokorze i łagodności*, red. Kazimierz Panuś (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2007), 39; Grzegorz Ryś,

dbania o Kościół, wypowiedanym wprost podczas koronacji⁷, wpływała hojność Jadwigi Andegaweńskiej dla instytucji kościelnych. Przekazała m.in. klejnoty katedrze wileńskiej, ufundowała dwie altarie w katedrze wawelskiej, klasztor benedyktynów słowiańskich na Kleparzu czy klasztor karmelitów na Piasku pod Krakowem⁸. Zgodnie z tradycją, królowa miała własnoręcznie wykonać także ornat przekazany do sanktuarium maryjnego na Jasnej Górze. Ornat został obszyty złotą nicią i ozdobiony perłami. Niestety, nie wiadomo, kiedy dar został złożony. Podobny ornat znajduje się w skarbcu katedry wawelskiej. Ornat jasnogórski był wykonany ze złotej lamy, wyszywanej perłami. Na kolumnie z przodu wyszyto postaci Matki Boskiej, Archanioła Gabriela i scenę Bożego Narodzenia. Z kolei na kolumnie tylnej wyhaftowano arcykapłana Melchizedeka, Matkę Boską stojącą na półksiężycu oraz św. Jana Ewangelistę⁹.

Nie wiadomo, czy królowa była osobiście na Jasnej Górze, ale nie można tego wykluczyć. Warto zauważyć, że wpływ na kontakty Jadwigi z sanktuarium jasnogórskim mógł mieć również fakt, że Andegawenowie byli silnie związani z zakonem paulinów¹⁰.

Następczyni Jadwigi, jej kuzynka Anna Cylejska, nie miała licznych i ścisłych kontaktów z częstochowskim sanktuarium. Jedyny udokumentowany jej związek z klasztorem na Jasnej Górze jest poświadczony w 1414 r. Wówczas wraz z mężem, Władysławem Jagiełłą, wystawili dokument, w którym nadano klasztorowi wieś Kalej. Jednocześnie paulini mieli odprawiać mszę wieczną za króla, jego małżonkę Annę Cylejską oraz Jadwigę Andegaweńską¹¹.

O kontaktach Elżbiety Granowskiej, trzeciej małżonki Władysława Jagiełły, z sanktuarium jasnogórskim nie zachowały się żadne informacje. Czwarta z kolei małżonka Jagiełły, Zofia Holszańska, była znana z fundacji pobożnych. Najważniejszą z nich była kaplica pod wezwaniem Świętej Trójcy, Wniebowzięcia NMP i Świętej Zofii w katedrze wawelskiej,

---

„W stronę duchowości królowej Jadwigi. «Liber se passione» Jana Szczekny”, w *Nie w blasku kamieni*, 2007, 55.

7 Por. Agnieszka Januszek-Sieradzka, „Oprawa liturgiczna koronacji królowych w Polsce w pierwszej połowie XVI stulecia w świetle *ordines coronandi* Barbary Zápolyi (1512) i Barbary Radziwiłłówny (1550)”, *Tabularium Historiae* 2 (2017): 121–142.

8 Wyrozumski, *Królowa Jadwiga*, 114–118.

9 *Skarbiec Jasnogórski*, oprac. Józef Adamczyk (Częstochowa: Wydawnictwo redakcji „Dzwonka Częstochowskiego”, 1903), 16, 83.

10 Leszek Wojciechowski, „Fundacja klasztoru jasnogórskiego”, w *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 1: *Okres staropolski* (Częstochowa: Urząd Miasta Częstochowa, 2002), 149–151.

11 AJG, sygn. 197, 3; Urszula Borkowska, „Jasna Góra w pobożności królów polskich”, *Studia Claromontana* 4 (1983): 129.

ufundowana w 1431 r. Królowa zadbała również o odpowiednie uposażenie kaplicy. Zofia była też fundatorką licznych darów dla świątyń. Przekazała m.in. złoty relikwiarz na głowę św. Stanisława ze Szczepanowa, ornaty i kapy na ołtarze w katedrze krakowskiej czy monstrancję dla klasztoru franciszkanów w Nowym Sączu¹².

Pierwsza poświadczona źródłowo obecność Zofii Holszańskiej na Jasnej Górze jest datowana na 1448 r. Królowa przybyła wówczas do Częstochowy wraz z synem, królem Kazimierzem Jagiellończykiem. Modlili się przed obrazem Matki Bożej o pomyślne panowanie Jagiellona, który zasiadł na tronie Polski w poprzednim roku¹³. Być może królowa przebywała ponownie na Jasnej Górze w 1450 r. Może o tym świadczyć fakt, że w dniach 16–20 lipca 1450 r. odbyła podróż na trasie Mstów – Częstochowa – Kłobuck – Krzepice – Wieluń¹⁴. Według Urszuli Borkowskiej, Zofia wsparła finansowo paulinów w budowie kaplicy Matki Bożej. Badaczka ta wnioskuje o związkach Zofii z jasnogórskim sanktuarium na podstawie zachowanego tam jednego z najstarszych odpisów *Bogurodzicy* z dołączoną zwrotką poświęconą Zofii¹⁵. Bożena Czwojdrak odrzuca jednak tę tezę, stwierdzając, że brak jest źródeł na potwierdzenie tego przypuszczenia¹⁶.

Kolejna polska królowa, Elżbieta Rakuszanka, małżonka Kazimierza Jagiellończyka, również przebywała na Jasnej Górze. Dała się poznać jako fundatorka licznych dzieł pobożnych, przede wszystkim po śmierci swego męża¹⁷.

W 1472 r. Kazimierz Jagiellończyk, jego małżonka Elżbieta, synowie: Jan Olbracht, Aleksander, Zygmunt i Fryderyk oraz córki Jadwiga, Zofia i Elżbieta zostali przyjęci do konfraterni paulińskiej. Odtąd cała rodzina królewska korzystała z pożytków, jakie dawały msze, modlitwy,

---

12 Bożena Czwojdrak, *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośrednio-wiecznej Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012), 84–85, 89–91.

13 Kazimierz Górski, „Pielgrzymki Kazimierza Jagiellończyka na Jasną Górę”, *Studia Claromontana* 3 (1982): 45–47; Marian Biskup, Kazimierz Górski, *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów z drugiej połowy XV wieku* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987), 312.

14 Czwojdrak, *Zofia Holszańska*, 213.

15 Borkowska, „Jasna Góra”, 139.

16 Czwojdrak, *Zofia Holszańska*, 84–85, 89–91.

17 Joanna Garbacik, „Elżbieta Rakuszanka (1436–1505)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 6 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948), 250–254; Tomasz Rombek, „Elżbieta Rakuska wobec otoczenia Kazimierza IV Jagiellończyka (1454–1492)”, w *Średniowieczni władcy i ich otoczenie*, red. Jerzy Sperk, Karol Kollinger (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2018), 311–323; Bożena Czwojdrak, „Elżbieta Rakuszanka”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 237–241.

oficja, praca, posty oraz dobre uczynki wszystkich paulinów, zarówno żyjących współcześnie, jak i ich przyszłych pokoleń¹⁸. Trudno stwierdzić, czy rodzina królewska przybyła w tym celu na Jasną Górę, ale możliwe, że przyjęto ich do konfraterni niejako „zaocznie”, bez obecności w sanktuarium. Natomiast z całą pewnością Elżbieta Rakuska wraz z królem przebywali na Jasnej Górze w 1477 r.¹⁹ Prawdopodobnie po śmierci męża przekazała w darze krucyfiks, który powstał w środowisku Wita Stwosza. Krzyż znajduje się obecnie w ołtarzu bocznym, po lewej stronie kaplicy Matki Boskiej. Do schyłku XVIII w. przy ołtarzu odprawiano msze w intencji zmarłych królów polskich²⁰.

Żadnych związków z Jasną Górą nie miała małżonka Aleksandra I, Helena, księżniczka moskiewska, która do końca życia pozostała przy wyznaniu prawosławnym²¹. Nie ma też śladów związków z paulińskim sanktuarium pierwszej żony króla Zygmunta Starego, Barbary Zápolyi. Po dłuższej przerwie w kontaktach polskich królowych z Jasną Górą dopiero druga żona Zygmunta I, Bona Sforza, odwiedziła sanktuarium. Wraz z mężem i dziećmi królowa odbywała pielgrzymki nie tylko na Jasną Górę, ale także na Łysą Górę i do Szczepanowa²². W 1523 r. królowa Bona wraz z mężem przybyła z pielgrzymką na Jasną Górę. Parze królewskiej towarzyszyła córka Zygmunta z pierwszego małżeństwa, Jadwiga²³. Nie wiadomo, czy w trakcie tej pielgrzymki, czy w innych okolicznościach, królowa przekazała nieopisaną bliżej „koronkę wraz z relikwiami”²⁴. Ponadto Bona podarowała sanktuarium jasnogórskiemu ornat w kolorze czerwonym. Wykonany był ze złotego altembasu, a przez jego środek przebiegała kolumna z aksamitu ozdobiona krzyżami i perłami²⁵.

---

18 Borkowska, „Jasna Góra”, 132; Biskup, Górski, *Kazimierz Jagiellończyk*, 309.

19 Górski, „Pielgrzymki Kazimierza Jagiellończyka, 45–47; Biskup, Górski, *Kazimierz Jagiellończyk*, 312.

20 Zofia Rozanow, Ewa Smulikowska, *Zabytki sztuki Jasnej Góry* (Katowice: Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego, 2009), 101–102.

21 Por. Grażyna Rutkowska, „Kościół w życiu Heleny moskiewskiej, żony Aleksandra Jagiellończyka”, przygot. do druku Adam Kozak, *Średniowiecze Polskie i Powszechne* 12 (2020): 261–293.

22 Władysław Pocięcha, „Bona Sforza d’Aragona (1494–1557)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 2 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936), 288–294; Bożena Czwojdrak, „Bona Sforza d’Aragona”, w *Poczet władczyń Polski*, 2017, 257–266.

23 Borkowska, „Jasna Góra”, 136.

24 *Skarbiec jasnogórski* (Częstochowa: Nagłowski i ska, 1932), 14.

25 AJG sygn. 760, 535; sygn. 2101, 2.

Kontakty z Jasną Górą można poświadczyć także dla córki Bony Sforzy i Zygmunta I, Anny Jagiellonki, od 1576 r. żony Stefana Batorego. Jagiellonka była osobą bardzo pobożną, założyła w Warszawie Bractwo św. Anny, wspierała finansowo Akademię Krakowską, utrzymywała szkołę dla ubogiej młodzieży. Była również fundatorką wysokiej klasy dzieł sztuki, które – poza innymi – służyły też pamięci i propagandzie rodu Jagiellonów²⁶. Anna wspinała haftowała, a swoje dzieła przekazywała do licznych kościołów²⁷. Trudno powiedzieć, czy Anna Jagiellonka przebywała kiedykolwiek na Jasnej Górze. Wiadomo, że ofiarowała sanktuarium kilka ornatów i antepedia do wszystkich ołtarzy²⁸. Złożyła również jako wotum swoje klejnoty. Zostały one rozmieszczone wokół obrazu Matki Bożej Częstochowskiej²⁹.

Z dwóch żon króla Zygmunta III Wazy poświadczenie związków z Jasną Górą ma tylko Konstancja Habsburżanka³⁰. Według nuncjusza Santa Crocego, Konstancja była osobą pobożną i przywiązaną do Stolicy Apostolskiej. Ponadto królowa była roztropna, cierpliwa, zwłaszcza w cierpieniu, ale jednocześnie cechowała ją empatia wobec innych cierpiących. Była pogodna, ale nie zapominała o powadze przynależnej władczyni³¹. Kontakty królowej z sanktuarium jasnogórskim były bardzo ożywione. Często przybywała na Jasną Górę z pielgrzymkami w czasie wojen z Moskwą³². W 1626 r. przekazała ornat, który sama wykonała. Na ornacie wyhaftowała polskiego orła oraz szwedzką koronę na złotym polu. Szata była obszyta perłami³³. Królowa obdarowywała również klasztory jezuitów i dominikanów³⁴. W latach 1625–1626 Zygmunt III

26 Agnieszka Januszek-Sieradzka, „Anna Jagiellonka jako fundatorka wyposażenia kaplicy Zygmuntońskiej”, *Teka Komisji Historycznej Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie* 13 (2016): 41–57.

27 Wacław Sobieski, Kazimierz Lepszy, „Anna Jagiellonka (1523–1596)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 1 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1935), 128–132; Maria Bogucka, *Anna Jagiellonka* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2009), 6, 77.

28 AJG sygn. 2101, 2.

29 Borkowska, „Jasna Góra”, 140.

30 Aleksandra Barwicka-Makula, „Konstancja Habsburg”, w *Poczet władczyń Polski*, 2017, 303–307.

31 Henryk Litwin, Paweł Duda, „Nuncjusz, królowa i inne damy. Obraz kobiet w korespondencji Antonia Santa Crocego”, *Kronika Zamkowa. Roczniki. Seria Nowa* 6 (2019), 119–121.

32 Edward Rudzki, *Polskie królowe. Żony królów elekcyjnych*, t. 2 (Warszawa: Instytut Prasy i Wydawnictw „Novum”, 1990), 297–301.

33 AJG sygn. 760, 508; *Skarbiec jasnogórski*, 17, 21, 22, 87, 96, 105.

34 Barwicka-Makula, „Konstancja Habsburg”, 303–307.

i Konstancja Habsburżanka zamierzali ufundować nowy ołtarz w kaplicy Matki Boskiej. Ołtarz miał być wykonany ze srebra w warsztacie złotniczym w Augsburgu. W 1629 r. wykonano tam trzy srebrne figury: Najświętszej Maryi Panny Apokaliptycznej z Dzieciątkiem Jezus oraz dwa anioły. Figury te przekazał na Jasną Górę Władysław IV w 1633 r. w imieniu nieżyjącej już królowej Konstancji³⁵. Władysław IV przekazał również wota dziękczynne za uzdrowienie królowej lub króla. Przedstawiły one srebrne wyobrażenie nogi i srebrny posążek Matki Bożej³⁶.

Kolejną Habsburżanką, która miała kontakty z Jasną Górą, była Cecylia Renata, żona króla Władysława IV. W 1638 r. Cecylia Renata wraz z mężem przebywała na Jasnej Górze. Królowa w czasie tego pobytu własnoręcznie wpisała się do Bractwa Aniołów Stróżów³⁷. Przekazała również fioletowy ornat. Wykonany był on z atlasu zdobionego srebrnymi i złotymi nićmi, z wyhaftowanymi kwiatami. Królowa wraz z ornatem przekazała również identyczne antepedium³⁸.

Szczególnie liczne kontakty z sanktuarium jasnogórskim łączyły Ludwikę Marię, drugą żonę Władysława IV i żonę Jana Kazimierza³⁹. Ludwika Maria, jeszcze jako żona Władysława IV, przebywała na Jasnej Górze w dniach 3–5 lipca 1646 r. Wówczas para królewska zatrzymała się w klasztorze podczas podróży na koronację Ludwiki Marii z Francji do Krakowa. Drugą pielgrzymkę do sanktuarium jasnogórskiego Maria Ludwika odbyła wraz z drugim mężem, Janem Kazimierzem, w dniach 7–8 stycznia 1649 r. W ten sposób królowa wypełniła ślub, który miała złożyć w czasie choroby⁴⁰.

Atak Szwedów na Rzeczpospolitą w 1655 r. spowodował, że dwór królewski musiał uchodzić na Śląsk. W grudniu 1655 r. przebywał w Głogówku. W tym samym czasie przybył tam Krzysztof Żegocki, starosta babimojski, który organizował wcześniej partyzantkę antyszwedzką.

---

35 Rozanow, Smulikowska, *Zabytki sztuki*, 90.

36 Borkowska, „Jasna Góra”, 144.

37 *Ibidem*, 141.

38 AJG sygn. 760, 547; sygn. 2101, 2.

39 Zofia Libiszowska, „Ludwika Maria Gonzaga (1611–1697)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 18 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 106–110; Aleksandra Skrzypietz, „Ludwika Maria Gonzaga de Nevers”, w *Poczet władczyń Polski*, 2017, 317–325; Aleksandra Skrzypietz, „Zapisy testamentowe Ludwiki Marii na rzecz siostrzenicy Anny Henrietty Wittelsbach, diuszesy d’Enghien”, w *Ludwika Maria Gonzaga (1611–1667). Między Paryżem a Warszawą*, red. Anna Kalinowska, Paweł Tyszka, Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Studia i Materiały, t. 9 (Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, 2019), 124–142.

40 Borkowska, „Jasna Góra”, 143–144.

Postanowiono, że zorganizuje on odsiecz zbrojną dla oblężonej Jasnej Góry. Ludwika Maria wyasygnowała wówczas na wojsko kwotę 17 000 złotych. Plan zakładał zwinięcie oblężenia twierdzy jasnogórskiej oraz wyzwolenie kilku twierdz pogranicznych, m.in. Pilicy, Krzepic i Wielunia, co miało pozwolić na stworzenie podstawy operacyjnej dla armii polskiej. Ostatecznie jednak z planu zrezygnowano⁴¹.

Wiosną 1656 r. dwór królewski wyjechał ze Śląska do Rzeczypospolitej. Przed 4 lipca 1656 r. na Jasną Górę przybyła Ludwika Maria z prymasem Andrzejem Leszczyńskim i kilkoma senatorami. W tym samym czasie Jan Kazimierz walczył na północy. Królowa opuściła klasztor 10 lub 13 lipca 1656 r. i ponownie wróciła doń około 20 lutego 1657 r. Dnia 3 marca na Jasną Górę przybył król, który wraz z królową wziął udział w pracach nad umocnieniem murów jasnogórskich, chociaż – oczywiście – była to raczej praca symboliczna. Od 25 marca rozpoczęły się obchody Wielkiego Tygodnia, w których para królewska gorliwie uczestniczyła. Również Święta Wielkanocne spędzono na Jasnej Górze, którą opuszczono 4 kwietnia. Para królewska udała się do Dankowa, własności kasztelana krakowskiego Stanisława Warszyckiego. Stamtąd przyjeżdżano do sanktuarium trzykrotnie: w święto Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, na mszę żałobną w intencji zmarłego cesarza Ferdynanda III, którą odprawiono 18 kwietnia, i w uroczystość Bożego Ciała 2 czerwca. Jan Kazimierz opuścił klasztor 5 czerwca, a królowa dwa tygodnie później. Jan Kazimierz i Ludwika Maria przybyli ponownie do sanktuarium z pielgrzymką 15 lutego 1665 r.⁴²

W czasie pobytu na Jasnej Górze w 1656 i 1657 r. Ludwika Maria i Jan Kazimierz, doceniając rolę obrony twierdzy jasnogórskiej przed Szwedami, wydali kilka aktów prawnych. 4 lipca 1656 r. Ludwika Maria wystawiła dokument, w którym zakazywała dowódcom wojskowym pozostającym na służbie króla i Rzeczypospolitej wybierania żywności i pieniędzy oraz stanowisk z dóbr należących do klasztoru jasnogórskiego. Królowa powoływała się na obronę twierdzy przed Szwedami w listopadzie i grudniu 1655 r.⁴³

Według kronikarza paulińskiego, o. Mikołaja Bengera, Ludwika Maria była szczególnie oddana zakonowi paulinów, a w szczególności

---

41 Zofia Libiszowska, *Królowa Ludwika Maria na Śląsku 1655–1656* (Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1986), 96–99.

42 Urszula Borkowska, „Królowie polscy a Jasna Góra. Od czasów Jana Kazimierza do końca Rzeczypospolitej Obojga Narodów”, *Studia Claromontana* 6 (1985): 67–68, 70; Rozanow, Smulikowska, *Zabytki sztuki*, 169.

43 AJG sygn. 3677: Jan Fijałek, *Zbiór dokumentów zakonu paulinów 1602–1778*, t. 4, 335–336, 347, 357–358.

sanktuarium jasnogórskiemu. Benger zapisał w kronice zakonnej, że to właśnie dzięki wstawiennictwu królowej Jan Kazimierz przeznaczył znaczne fundusze na remont twierdzy po 1655 r. Sama Ludwika Maria z własnej szkatuły ofiarowała znaczne kwoty na ten cel⁴⁴.

Dnia 9 lipca 1659 r. królowa, przebywająca wówczas w Głogówku, przekazała również do sanktuarium depozyt, w którym znajdowały się obrazy, klejnoty i pieniądze. Pod koniec tego roku część depozytu odebrał sługa królowej, Studziński. Pozostałą część depozytu królowa poleciła wydać w listach pisanych z Gdańska 24 lutego i 26 maja 1660 r. oraz z Warszawy. Depozyt odebrał dworzanin, hrabia Colonna de Fels, który miał przywieźć go do stolicy. Ostatnią część depozytu wziął w sierpniu 1661 r. dworzanin królowej Jakub Gourdin, który przewiózł pieniądze do Warszawy⁴⁵. Widać zatem duże zaufanie do murów twierdzy jasnogórskiej oraz uczciwości paulinów.

Ludwika Maria przekazała sanktuarium jasnogórskiemu również liczne klejnoty i sześć funtów złota, które były przeznaczone do wykonania monstrancji⁴⁶. Co interesujące, w testamencie spisany 10 marca 1667 r. królowa nie uwzględniła paulinów i klasztoru jasnogórskiego, mimo że dokonała licznych zapisów na rzecz innych klasztorów. Na taką decyzję być może wpłynęło przeświadczenie, że sanktuarium zostało już wystarczająco obdarowane, i/ lub niechęć królowej, która mogła się pojawić po rokoszu Lubomirskiego, kiedy paulini jasnogórcy – choć nie angażowali się bezpośrednio w rozgrywki polityczne – nie poparli jednoznacznie króla. Wpuszczenie Jerzego Lubomirskiego do sanktuarium oraz brak pomocy oddziałom królewskim, które zostały pobite pod twierdzą częstochowską, królowa mogła jednak odebrać jako zdradę⁴⁷.

Po abdykacji Jana Kazimierza nowym władcą został wybrany Michał Korybut Wiśniowiecki. Król 27 lutego 1670 r. zawarł na Jasnej Górze związek małżeński z arcyksiężniczką Marią Eleonorą Habsburżanką. Ślubu udzielił nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej, Galeazzo Marescotti.

---

44 Mikołaj Benger, *Roczniki zakonu św. Pawła pierwszego pustelnika*, t. 1, ks. 2: *Lata od 1663 do 1727* (Częstochowa: Wydawnictwo Paulinianum, 2008), 460–461.

45 AJG sygn. 2035, 1–13, 25, 29.

46 AJG sygn. 2101, 2.

47 Wojciech Kęder, „Jasna Góra wobec przemian politycznych w Rzeczypospolitej w latach 1661–1813”, *Studia Claromontana* 13 (1993): 93–100; Aleksandra Skrzypiet, „Gdy umiera królowa... Zapisy testamentowe Ludwiki Marii Gonzagi na rzecz fundacji pobożnych i najbliższego otoczenia oraz wydatki na dwór po jej śmierci”, *Kronika Zamkowa. Roczniki. Seria Nowa* 6 (2019): 176, 179.

Para królewska 1 marca opuściła sanktuarium⁴⁸. Królowa Eleonora wraz z królem przybyli ponownie na Jasną Górę 27 lutego 1671 r. Oboje modlili się o uratowanie Rzeczypospolitej przed najazdem tureckim⁴⁹. W czasie wizyty para królewska przekazała monstrancję wykonaną z kryształu. Królowa Eleonora ofiarowała też szatę ślubną, z której uszyto kapę, dwa ornaty i antepedium. Przekazała również ornat z białą kolumną pośrodku, wyszywaną perłami. Ponadto w czasie innych wizyt królowa ofiarowała dwa ornaty ze stułami i manipularzami oraz dwie dalmatyki ze stułami⁵⁰.

Po śmierci króla Michała Eleonora przybyła na Jasną Górę 16 czerwca 1674 r. Wzięła wówczas udział w mszy żałobnej za męża. Jeszcze kilkakrotnie (27 II 1671 r., 16–17 VI 1674 r.) Eleonora przebywała w sanktuarium, gdzie modliła się przed obrazem Matki Boskiej. Ostatni raz odwiedziła klasztor i sanktuarium 12 lipca 1675 r.⁵¹ Przez kolejne 22 lata królowa mieszkała poza Rzeczpospolitą i do swej śmierci w 1697 r. nie odwiedziła już Jasnej Góry.

Silne związki z sanktuarium jasnogórskim miała również Maria Kazimiera, małżonka króla Jana Sobieskiego. Kontakty z paulinami częstochowskimi wynikały z woli samej królowej, ale również z tradycji rodzinnej Sobieskich. Już dziad Jana Sobieskiego, Stanisław Żółkiewski, znany był ze swojej pobożności maryjnej, a dla sanktuarium jasnogórskiego ofiarował jako wotum szablę turecką wysadzaną drogimi kamieniami. Z kolei Marek i Jan Sobiescy wpisali się do Bractwa Aniołów Stróżów na Jasnej Górze. Sam Jan Sobieski jako hetman przebywał w klasztorze wraz z królem Janem Kazimierzem w 1665 r. i później, już jako hetman koronny. Złożył też ślub, że będzie rozkrzewiać kult Matki Bożej Częstochowskiej⁵².

W 1665 r. po śmierci swego pierwszego męża, Jana Zamoyskiego, Maria Kazimiera poślubiła Jana Sobieskiego, marszałka wielkiego koronnego i hetmana polnego. Po jego śmierci, kiedy okazało się że stosunki z kolejnym królem, Augustem II, nie układają się dobrze, Maria

---

48 Benger, *Roczniki zakonu św. Pawła*, t. 1, ks. 2, 475; Borkowska, „Królowie polscy”, 73–74.

49 Borkowska, „Królowie polscy”, 73–74.

50 AJG sygn. 760, 508; sygn. 2101, 2; *Skarbiec jasnogórski*, 105.

51 Borkowska, „Królowie polscy”, 73–74; por. Kazimierz Piwarski, „Eleonora Maria Józefa (1656–1697)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 6 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948), 223–226.

52 Borkowska, „Królowie polscy”, 74–75; Jan Związek, „Pielgrzymki Jana III Sobieskiego na Jasną Górę”, *Studia Claromontana* 4 (1983): 160, 162, 175; *Skarbiec jasnogórski*, 95.

Kazimiera wyjechała do Rzymu. Brała tam aktywny udział w życiu religijnym i towarzyskim⁵³.

Pierwsze kontakty Marii Kazimiery z Jasną Górą wynikały z faktu, że była dwórką Ludwika Marii. Już po śmierci Władysława IV w maju 1648 r., kiedy Ludwika Maria ciężko zachorowała, Maria Kazimiera wraz z innymi dwórkami opiekowała się chorą królową. Podobno wyszła nawet z propozycją pielgrzymki w intencji wyzdrowienia Ludwika Marii na Jasną Górę. Biograf Marii Kazimiery, Michał Komasyński, podaje to jednak w wątpliwość⁵⁴.

Maria Kazimiera często towarzyszyła mężowi w podróżach po kraju, także do sanktuarium jasnogórskiego. 7 maja 1675 r., po koronacji, król wraz z małżonką i synem Jakubem przybyli na Jasną Górę. Para królewska zwiedziła fortyfikacje i skarbiec. Od paulinów otrzymali w darze malowane na blasze obrazy Matki Bożej Częstochowskiej. Uczestniczyli również w mszy w bazylice i modlili się przed cudownym obrazem. Pielgrzymka miała charakter dziękczynny po odbytej koronacji. Po raz kolejny para królewska przebywała w sanktuarium w lipcu 1683 r. Król i królowa modlili się o pomyślność przygotowywanej wówczas wyprawy wiedeńskiej. Królowa zapisała 12 000 złotych na budowę i utrzymanie przytułku dla ośmiu osób. Paulini w zamian, na mocy dokumentu wystawionego 27 września 1683 r., zobowiązali się odprawiać w każdą środę mszę w intencji powodzenia króla i królowej. Ponadto mieli także odprawiać cztery msze rocznie o Trójcy Świętej w intencji królowej⁵⁵. Darowizna została wpisana do akt piotrkowskich 27 września 1683 r. Kwotę 12 000 złotych w 1685 r. wykupił Jan Męciński i zabezpieczył ją na dobrach Skrzydłów, Zygmuntówek i Skrzydłówek. W 1712 r. Męciński potwierdził zapis w aktach wieluńskich. Odsetki od zapisanej kwoty wynosiły 7%, czyli 840 złotych⁵⁶. Królowa często występowała jako

---

53 Michał Komasyński, *Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska królowa Polski 1641–1716* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1983), 10–11; Aleksandra Skrzypietz, „Maria Kazimiera de la Grange d'Arquien”, w *Poczet władczyń Polski*, 2017, 335–343; Adam Kersten, „Maria Kazimiera de la Grange Darquien (1641–1716)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 19 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974), 637–644.

54 Komasyński, *Maria Kazimiera d'Arquien*, 13.

55 AJG sygn. 1001, s. 7; Benger, *Roczniki zakonu św. Pawła*, t. 1, ks. 2, 479; Związek, „Pielgrzymki Jana III”, 159.

56 AJG sygn. 197, 3, 26; sygn. 833, 5–6; sygn. 1001, 7, 11, 13–15, 73–74, 117, 139–261; sygn. 1033, 24; sygn. 1002, 1–7, 15–29, 43. Jan Męciński był bratem Kazimierza Jana, właściciela dóbr Żarki, leżących niedaleko Częstochowy. Pełnił urząd podkomorzego wieluńskiego. Po śmierci żony Anny Szczawińskiej w 1703 r. został księdzem i zamieszkał w klasztorze jasnogórskim. Zmarł w Skrzydłowie w 1713 r. – AJG, sygn. 350: *Successorowie*

ofiarodawczyni wraz z mężem. Przekazywali razem do kościołów dary wotywny, które były związane z podziękowaniem za opiekę lub uzyskaną łaskę. W 1667 r. para królewska ofiarowała sanktuarium na Jasnej Górze wieczną lampkę wykonaną ze srebra. Do połowy XIX w. lampka wisiała w kaplicy, a następnie przeniesiono ją do bazyliki. Lampa została zamówiona w 1667 r. u złotnika gdańskiego Gergena Schneidera. Przed 1685 r. królowa ofiarowała sanktuarium srebrną tablicę, być może z jej wizerunkiem. Przekazała również srebrną, ozdobioną kryształem szkatułę na klejnoty. Została ona użyta jako korpus relikwiarza św. Jana Nepomucena⁵⁷.

Bardzo często sanktuarium jasnogórskie odwiedzała małżonka Augusta III Wettina, Maria Józefa, i cała rodzina królewska. Maria Józefa prowadziła ożywione życie religijne. Przyczyniła się do rozwoju katolicyzmu w Saksonii i dbała o niego w Rzeczypospolitej, m.in. wspierając litewskich jezuitów. Miała swój udział w doprowadzeniu do publicznej koronacji obrazu Matki Boskiej w Chełmie⁵⁸. Królowa często podróżowała z mężem i towarzyszyła mu w czasie oficjalnych wystąpień, przede wszystkim religijnych⁵⁹. Królowa miała duży wpływ na swoje córki, którym zaszczepiła pobożność maryjną. 23 maja 1744 r., w święto Zesłania Ducha Świętego, na Jasną Górę przybyły córki Augusta III i Marii Józefy, Maria Anna Zofia i Maria Józefina Karolina. Obie królowny wzięły udział w uroczystościach religijnych, przystąpiły do sakramentu pokuty, uczestniczyły w licznych nabożeństwach, m.in. różańcowym. Obdarowały również sanktuarium złotymi sercami. 24 maja wyjechały do Warszawy. Po ich powrocie na Jasną Górę udała się z kolei para królewska. Król i królowa przybyli do Częstochowy 30 maja. Wzięli udział w dwóch mszach oraz licznych nabożeństwach. Para królewska zwiedziła skarbiec, do którego podarowała kosztowne przedmioty, m.in. kryształowy krzyż, dwa lichtarze, dwie amfory z kryształu oraz obraz przedstawiający rodzinę królewską oddającą cześć Matce Boskiej. 1 czerwca para monarsza wzięła ponownie udział w dwu mszach i ofiarowała tym razem pierścienie

---

niedy Józefa Hr. Męcińskiego [...], 6; sygn. 468: *Percepta pro ecclesia praepositali et conventuali S. Spiritus nec non s. patri nostri Pauli Primi Eremitae Varsaviensis* [...], 7–8, 13, 17.

57 Jacek Żmudziński, „Gest wotywny Marii Kazimiery”, w *Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury* (Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, 2017), 231, 233–236, 238–241.

58 Por. szerzej: Waldemar W. Żurek, „Obraz Matki Bożej Chełmskiej: historia, tradycja, kult”, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 107 (2007): 373–387.

59 Jacek Staszewski, „Maria Józefa (1699–1757)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 20 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975), 1–2.

zaręczynowe, po czym wyjechała do stolicy. Po powrocie do Warszawy król i królowa przesłali do sanktuarium 12 figur apostołów, sześć lichtarzy i kielich⁶⁰. W 1748 r. Maria Józefina ofiarowała do sanktuarium jasnogórskiego własnoręcznie wykonany ornat⁶¹. Z kolei 11 września 1750 r. królowa przekazała, za pośrednictwem Jana Karola Wandalina Mniszcha, podkomorzego Wielkiego Księstwa Litewskiego, bogato zdobione szaty. Ówczesny przeor jasnogórski, o. Stanisław Kielczewski, nakazał uszyć z nich szaty liturgiczne⁶². W tym samym roku Maria Józefa ofiarowała też ornat – złoty, wyhaftowany w kwiaty srebrem i jedwabiem. Ponadto przekazała kapę i dalmatyki⁶³.

Łącznie Maria Józefa i August III ofiarowali sanktuarium jasnogórskiemu kielich złoty z pokrywą ze złota i srebra, miniaturę ołtarza Matki Boskiej Częstochowskiej wraz z postaciami rodziny królewskiej, która modliła się przed obrazem, dwa kryształowe lichtarze oprawne w drogie kamienie i złoto, dwa dzbany kryształowe z drogimi kamieniami, kryształowy krzyż oprawny w złoto i drogie kamienie wraz z relikwiami Krzyża św. Król przekazał 12 porcelanowych lichtarzy, każdy z figurą apostoła, dwa krzyże, w tym jeden z porcelany, a drugi z drewna na froncie ozdobiony porcelaną, złoty kielich z porcelanową podstawą. Para królewska ofiarowała również swoje pierścienie ślubne z diamentami⁶⁴.

Jak widać, Maria Józefa i August III często odwiedzali Jasną Górę, ofiarując maryjnemu sanktuarium liczne wota i dary. Część z nich przekazali osobiście, a część za pośrednictwem swoich urzędników i dworzan. Trzeba również podkreślić, że córki pary królewskiej także były bardzo pobożne i przybywały często do sanktuarium.

Reasumując, należy stwierdzić, że większość polskich królowych miała kontakty z sanktuarium Matki Bożej na Jasnej Górze. Przybiebrały one różnorodny charakter, a królowe wyrażały swoją pobożność w zróżnicowany sposób, nie wychodziły jednak poza przyjęte w danej epoce wzorce. Trudno natomiast stwierdzić, które formy pobożności wynikały z osobistych przekonań, a które z ogólnie przyjętych w danej

---

60 Marcin Streska, *Roczniki zakonu św. Pawła pierwszego pustelnika*, t. 2: *Z uzupełnieniami obejmujący lata od 1727 do 1786*, ks. 3 (Częstochowa: Wydawnictwo Paulinianum, 2008), 181–183; Borkowska, „Królowie polscy”, 73–74.

61 *Skarbiec jasnogórski*, 17, 21, 22, 87, 96, 105.

62 Streska, *Roczniki zakonu św. Pawła*, t. 2, ks. 3, 143; *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba (Kórnik: Polska Akademia Nauk, Biblioteka Kórnicka, 1994), 151, 221.

63 AJG sygn. 760, 514.

64 *Ibidem*, 429; sygn. 197, 26; sygn. 833, 5–6; sygn. 1001, 7, 11, 73–74, 117, 139–261; sygn. 1033, 24.

epoce wzorców chrześcijańskiej królowej. Trzeba również pamiętać, że znaczenie i rola sanktuarium na Jasnej Górze zwiększały się stopniowo. Szczególnie było to widoczne po 1655 r., kiedy o. Augustyn Kordecki zdołał obronić klasztor przed atakiem szwedzkim, a Jasna Góra stała się symbolem oporu przed najeźdźcą i spełnienia nadziei pokładanych w Maryi⁶⁵. Co prawda, zarówno cudowny obraz, jak i jasnogórskie kosztowności zostały zawczasu wywiezione na Śląsk, ale obrońców krzepiły codzienne procesje z Najświętszym Sakramentem. Fakt, że Jan Kazimierz w 1656 r., w publicznym akcie obrał Matkę Boską na królową Polski, zdecydowanie umocnił pozycję sanktuarium jasnogórskiego w Rzeczypospolitej. To z kolei znalazło odzwierciedlenie w formach pobożności królów i królowych Polski.

Część królowych przebywała na Jasną Górę, a część ofiarowała dary i wota. Najczęstsze kontakty z Jasną Górą miały Ludwika Maria, Maria Kazimiera, Maria Eleonora oraz Maria Józefa. Królowe te osobiście, niektóre wielokrotnie, przebywały w sanktuarium jasnogórskim, modliły się przed obrazem Matki Boskiej i ofiarowały wota. Pozostałe królowe miały raczej incydentalny osobisty kontakt z Jasną Górą. Natomiast królewskie małżonki wszystkich epok ofiarowały szaty liturgiczne, często haftowane własnoręcznie, fundowały dobra ziemskie, biżuterię, paramenty liturgiczne i wyposażenie oraz dokonywały zapisów finansowych.

Największe zrozumienie dla roli, jaką odgrywała Jasna Góra w ówczesnej Rzeczypospolitej, wykazała Ludwika Maria. Dostrzegła, że niepowodzenie szwedzkie pod twierdzą jasnogórską w 1655 r. może być przełomem w wojnie. Zależało jej na tym, by podkreślać znaczenie klasztoru i sanktuarium dla wiernych i państwa. Starła się również wynagrodzić paulinom straty, jakie ponieśli w czasie działań szwedzkich w listopadzie i grudniu 1655 r. Stąd też mogła się czuć zawiedziona postawą zakonników, którzy nie poparli jednoznacznie króla w czasie rokoszu Lubomirskiego. Drugą władczynią, która dostrzegła znaczenie sanktuarium, ale raczej w sferze religijnej, była małżonka Augusta III, Maria Józefa. Trzeba również zauważyć, że bez względu na politykę wobec paulinów i sanktuarium jasnogórskiego, jaką prowadzili królewscy małżonkowie, królowe odnosiły się do Jasnej Góry z przychylnością.

---

65 Bartłomiej Szyndler, „Obrona Jasnej Góry przed Szwedami w świetle historiografii polskiej XX wieku”, *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne* 10 (2009): 91–100.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (AJG), sygnatury:
197: *Summariū fundatione vi obligationum tambonorumm, quam summarum in bonis heretin erga provisiones conventui Claromontano servientium. Conscriptum diebus augusti A. D. 1770.*
350: *Sucessorowie niedy Józefa Hr. Męcińskiego [...].*
468: *Percepta pro ecclesia praepositali et conventuali S. Spiritus nec non s. patri nostri Pauli Primi Eremitae Varsaviensis [...].*
760: *Revisio thesauri Beatissime V. M [...].*
833: *Akta pensyj zaległej kaznodziejom jasnogórskim.*
1001: *Akta odnoszące się do legatu 12 000 złp. królowej Marii Kazimiery Sobieskiej [...].*
1033: *Wykaz legatów, procentów od nich należących się klasztorowi z Jasnej Góry [...].*
2035: *Pisma królowej Marii Ludwiki i jej sekretarza Jana Korna do przeora częstochowskiego [...].*
2101: *Skarbiec. Jasna Góra. Srebra.*
3677: J. Fijałek, *Zbiór dokumentów zakonu paulinów 1602–1778*, t. 4.

Źródła drukowane

- Benger Mikołaj, *Roczniki zakonu św. Pawła pierwszego pustelnika*, t. 1, ks. 2: *Lata od 1663 do 1727* (Częstochowa: Wydawnictwo Paulinianum, 2008).
Długosz Jan, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10: *1370–1405* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981).
Streska Marcin, *Roczniki zakonu św. Pawła pierwszego pustelnika*, t. 2: *Z uzupełnieniami obejmujący lata od 1727 do 1786*, ks. 3 (Częstochowa: Wydawnictwo Paulinianum, 2008).

Książki i monografie

- Barwicka-Makula Aleksandra, „Cecylia Renata Habsburg”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 309–315.
Barwicka-Makula Aleksandra, „Konstancja Habsburg”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 303–307.
Biskup Marian, Górski Kazimierz, *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów z drugiej połowy XV wieku* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987).
Bogucka Maria, *Anna Jagiellonka* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2009).
Czwojdrak Bożena, „Anna Cyllejska”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak, (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 221–223.

- Czwojdrak Bożena, „Bona Sforza d’Aragona”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 257–267.
- Czwojdrak Bożena, „Elżbieta Rakuszanka”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 237–241.
- Czwojdrak Bożena, „Syn i matka. Zofia Holszańska wobec Kazimierza Jagiellończyka”, w *Jagiellonowie i ich świat*, red. Bożena Czwojdrak, Jerzy Sperka, Piotr Węcowski (Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2015), 285–294.
- Czwojdrak Bożena, *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012).
- Garbacik Joanna, „Elżbieta Rakuszanka (1436–1505)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 6 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948), 250–254.
- Kersten Adam, „Maria Kazimiera de la Grange Darquien (1641–1716)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 19 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974), 637–644.
- Komaszyński Michał, *Maria Kazimiera d’Arquien Sobieska królowa Polski 1641–1716* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1983).
- Kręt Helena, *Życie codzienne Jadwigi i Jagiełły* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005).
- Libiszowska Zofia, *Królowa Ludwika Maria na Śląsku 1655–1656* (Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1986).
- Libiszowska Zofia, „Ludwika Maria Gonzaga (1611–1697)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 18 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 106–110.
- Pieradzka Katarzyna, „Anna Cyllejska”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 1 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1935), 121.
- Piawski Kazimierz, „Eleonora Maria Józefa (1656–1697)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 6 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948), 223–226.
- Pociecha Władysław, „Bona Sforza d’Aragona (1494–1557)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 2 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936), 288–294.
- Rombek Tomasz, „Elżbieta Rakuska wobec otoczenia Kazimierza IV Jagiellończyka (1454–1492)”, w *Średniowieczni władcy i ich otoczenie*, red. Jerzy Sperka, Karol Kollinger (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2018), 311–325.
- Rozanow Zofia, Smulikowska Ewa, *Zabytki sztuki Jasnej Góry* (Katowice: Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego, 2009).
- Rudzki Edward, *Polskie królowe. Żony królów elekcyjnych*, t. 2 (Warszawa: Instytut Prasy i Wydawnictw „Novum”, 1990).
- Ryś Grzegorz, „W stronę duchowości królowej Jadwigi. «Liber se passione» Jana Szczekny”, w *Nie w blasku kamieni ale w pokorze i łagodności*, red. Kazimierz

- Panuś (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2007), 53–63.
- Skarbiec jasnogórski* (Częstochowa: Nagłowski i ska, 1932).
- Skarbiec jasnogórski*, oprac. Józef Adamczyk (Częstochowa: Wydawnictwo redakcyi „Dzwonka Częstochowskiego, 1903).
- Skrzypietz Aleksander, „Maria Kazimiera de la Grange d’Arquien”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 335–343.
- Skrzypietz Aleksandra, „Ludwika Maria Gonzaga de Nevers”, w *Poczet władczyń Polski*, red. Bożena Czwojdrak (Warszawa: Wydawnictwo M, 2017), 317–325.
- Skrzypietz Aleksandra, „Zapisy testamentowe Ludwiki Marii na rzecz siostrzenicy Anny Henrietty Wittelsbach, diuszesy d’Engchien”, w *Ludwika Maria Gonzaga (1611–1667). Między Paryżem a Warszawą*, red. Anna Kalinowska, Paweł Tyszka, Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Studia i Materiały, t. 9 (Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, 2019), 124–143.
- Śnieżyńska-Stolot Elżbieta, „Nurt «devotio moderna» na dworze Jadwigi i Jagiełły”, w *Nie w blasku kamieni, ale w pokorze i łagodności*, red. Kazimierz Panuś (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2007), 39–52.
- Sobieski Wacław, Lepszy Kazimierz, „Anna Jagiellonka (1523–1596)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 1 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1935), 128–132.
- Staszewski Jacek, „Maria Józefa (1699–1757)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 20 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975), 1–2.
- Strzelecka Anna, „Jadwiga Andegaweńska”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Kazimierz Lepszy, t. 10 (Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964), 291–297.
- Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba (Kórnik: Polska Akademia Nauk. Biblioteka Kórnicka, 1994).
- Wojciechowski Leszek, „Fundacja klasztoru jasnogórskiego”, w *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 1: *Okres staropolski*, red. Marceli Antoniewicz et al. (Częstochowa: Urząd Miasta Częstochowa, 2002), 149–163.
- Wyrozumski Jerzy, *Królowa Jadwiga. Między epoką piastowską a jagiellońską* (Kraków: Wydawnictwo Universitas, 1997).
- Żmudziński Jacek, „Gest wotywny Marii Kazimiery”, w *Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury* (Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, 2017), 227–247.

Czasopisma

- Borkowska Urszula, „Jasna Góra w pobożności królów polskich”, *Studia Claromontana* 4 (1983): 126–146.
- Borkowska Urszula, „Królowie polscy a Jasna Góra. Od czasów Jana Kazimierza do końca Rzeczypospolitej Obojga Narodów”, *Studia Claromontana* 6 (1985): 63–87.
- Górski Kazimierz, „Pielgrzymki Kazimierza Jagiellończyka na Jasną Górę”, *Studia Claromontana* 3 (1982): 43–48.
- Januszek-Sieradzka Agnieszka, „Anna Jagiellonka jako fundatorka wyposażenia kaplicy Zygmuntowskiej”, *Teka Komisji Historycznej Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie* 13 (2016): 41–57.
- Januszek-Sieradzka Agnieszka, „Oprawa liturgiczna koronacji królowych w Polsce w pierwszej połowie XVI stulecia w świetle *ordines coronandi* Barbary Zápolyi (1512) i Barbary Radziwiłłówny (1550)”, *Tabularium Historiae* 2 (2017): 121–142.
- Kęder Wojciech, „Jasna Góra wobec przemian politycznych w Rzeczypospolitej w latach 1661–1813”, *Studia Claromontana* 13 (1993): 5–206.
- Litwin Henryk, Duda Paweł, „Nuncjusz, królowa i inne damy. Obraz kobiet w korespondencji Antonia Santa Crocego”, *Kronika Zamkowa. Roczniki. Seria Nowa* 6 (2019): 113–132.
- Rutkowska Grażyna, „Kościół w życiu Heleny moskiewskiej, żony Aleksandra Jagiellończyka”, przygot. do druku. Adam Kozak, *Średniowiecze Polskie i Powszechne* 12 (2020): 261–293.
- Skrzypietz Aleksandra, „Gdy umiera królowa... Zapisy testamentowe Ludwiki Marii Gonzagi na rzecz fundacji pobożnych i najbliższego otoczenia oraz wydatki na dwór po jej śmierci”, *Kronika Zamkowa. Roczniki Seria Nowa* 6 (2019): 171–187.
- Szyndler Bartłomiej, „Obrona Jasnej Góry przed Szwedami w świetle historiografii polskiej XX wieku”, *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne* 10 (2009): 91–100.
- Związek Jan, „Pielgrzymki Jana III Sobieskiego na Jasną Górę”, *Studia Claromontana* 4 (1983): 155–177.
- Żurek Waldemar W., „Obraz Matki Bożej Chełmskiej: historia, tradycja, kult”, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 107 (2007): 373–387.

